

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 22 czerwca 2022 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Porozumienia, decyzje i uzgodnione praktyki – Artykuł 101 TFUE –
Dyrektywa 2014/104/UE – Artykuły 10, 17 i 22 – Powództwa o odszkodowanie za naruszenia
przepisów prawa konkurencji Unii Europejskiej – Termin przedawnienia –
Wzruszalne domniemanie szkody – Ustalanie wysokości poniesionej szkody –
Opóźniona transpozycja dyrektywy – Zastosowanie czasowe – Przepisy
materialne i proceduralne

W sprawie C-267/20

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie
prejudycjalnym, złożony przez Audiencia Provincial de León (sąd okręgowy w León, Hiszpania)
postanowieniem z dnia 12 czerwca 2020 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 czerwca
2020 r., w postępowaniu:

Volvo AB (publ.),

DAF Trucks NV

przeciwko

RM,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: A. Arabadjiev (sprawozdawca), prezes izby, I. Ziemele, T. von Danwitz, P. G. Xuereb
i A. Kumin, sędziowie,

rzecznik generalny: A. Rantos,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu Volvo AB (publ.) – N. Gómez Bernardo i R. Murillo Tapia, abogados,

* Język postępowania: hiszpański.

- w imieniu DAF Trucks NV – C. Gual Grau, abogado, M. de Monchy, J. K. de Pree, advocaten, D. Sarmiento Ramírez-Escudero i P. Vidal Martínez, abogados,
- w imieniu RM – M. Picón González, procuradora, i I. San Primitivo Arias, abogado,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – L. Aguilera Ruiz i S. Centeno Huerta, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu estońskiego – A. Kalbus, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej – S. Baches Opi, M. Farley i G. Meessen, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 28 października 2021 r.,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 101 TFUE, art. 10 i 17 oraz art. 22 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz.U. 2014, L 349, s. 1), a także zasady skuteczności.
- 2 Wniosek ten złożono w ramach sporu między Volvo AB (publ.) i DAF Trucks NV a RM w przedmiocie wniesionego przez RM powództwa o odszkodowanie zmierzającego do naprawienia szkody wynikającej ze stwierdzonego przez Komisję Europejską naruszenia art. 101 TFUE popełnionego przez szereg producentów samochodów ciężarowych, wśród których znajdują się Volvo i DAF Trucks.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motyw 47 dyrektywy 2014/104 przewiduje:

„Aby zaradzić kwestii asymetrii w dostępie do informacji i niektórym problemom związanym z ustalaniem wysokości szkody wynikającej z naruszenia prawa konkurencji oraz aby zapewnić skuteczność roszczeń odszkodowawczych, należy domniemywać, że naruszenie popełnione przez kartel spowodowało szkodę, w szczególności na skutek wpływu na ceny. W zależności od okoliczności sprawy kartel prowadzi do podwyższenia cen lub uniemożliwia obniżenie cen, które nastąpiłoby, gdyby naruszenie nie miało miejsca. Takie domniemanie nie powinno obejmować konkretnej wartości szkody. Sprawcy naruszenia powinni mieć prawo wzruszyć to domniemanie. Takie wzruszalne domniemanie należy ograniczyć do karteli z uwagi na ich tajny charakter, który zwiększa asymetrię w dostępie do informacji i utrudnia powodom uzyskanie dowodów niezbędnych do dowiedzenia szkody”.

4 Artykuł 10 tej dyrektywy, zatytułowany „Terminy przedawnienia”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie ustanawiają, zgodnie z niniejszym artykułem, przepisy mające zastosowanie do terminów przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie. Przepisy te regulują początek biegu terminu przedawnienia, długość terminu przedawnienia oraz okoliczności powodujące przerwanie lub zawieszenie biegu tego terminu.

2. Bieg terminów przedawnienia nie rozpoczyna się, zanim nie ustanie naruszenie prawa konkurencji ani zanim powód nie dowie się lub zanim nie będzie można od niego zasadnie oczekiwać wiedzy:

a) o danym działaniu oraz o fakcie, że stanowi ono naruszenie prawa konkurencji;

b) o fakcie, że naruszenie prawa konkurencji wyrządziło mu szkodę; oraz

c) o tożsamości sprawcy naruszenia.

3. Państwa członkowskie zapewniają, aby terminy przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie wynosiły co najmniej pięć lat.

4. Państwa członkowskie zapewniają, aby termin przedawnienia ulegał zawieszeniu lub – zależnie od prawa krajowego – przerwaniu, w przypadku gdy organ ochrony konkurencji podejmie działania do celów dochodzenia lub jego postępowania w odniesieniu do naruszenia prawa konkurencji, którego dotyczy powództwo o odszkodowanie. Zawieszenie ustaje nie wcześniej niż jeden rok po nabraniu przez rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie charakteru ostatecznego lub po zakończeniu postępowania w inny sposób”.

5 Artykuł 17 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Ustalanie wysokości szkody”, przewiduje:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby korzystanie z prawa do odszkodowania nie stało się praktycznie niewykonalne ani nadmiernie trudne ze względu na ciężar i charakter dowodu wymaganego do ustalenia wysokości szkody. Państwa członkowskie zapewniają, by sądy krajowe były uprawnione – zgodnie z procedurami krajowymi – do oszacowania wysokości szkody, jeżeli stwierdzono, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości tej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niewykonalne lub nadmiernie trudne.

2. Domniemywa się, że naruszenia kartelowe wyrządzają szkodę. Sprawca naruszenia ma prawo obalić to domniemanie.

3. Państwa członkowskie zapewniają, by w postępowaniu o odszkodowanie krajowy organ ochrony konkurencji mógł, na wniosek sądu krajowego, udzielić pomocy temu sądowi krajowemu w ustaleniu wysokości szkody, jeżeli krajowy organ ochrony konkurencji uzna to za stosowne”.

6 Artykuł 21 ust. 1 tej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Najpóźniej do dnia 27 grudnia 2016 r. państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy. Niezwłocznie przekazują Komisji tekst tych przepisów.

Środki przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonywania takiego odniesienia określone są przez państwa członkowskie”.

- 7 Artykuł 22 dyrektywy 2014/104, zatytułowany „Zastosowanie czasowe”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte na mocy art. 21 w celu zapewnienia zgodności z istotnymi [materialnymi] przepisami niniejszej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie środki krajowe przyjęte na mocy art. 21, inne niż te, o których mowa w ust. 1, nie miały zastosowania w sprawach o odszkodowanie, rozpoznawanych przez sądy krajowe przed dniem 26 grudnia 2014 r.”.

- 8 Artykuł 25 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1) stanowi:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym popełniono naruszenie. Jednakże w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia zaniechania naruszenia”.

- 9 Zgodnie z art. 30 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Publikacja decyzji”:

„1. Komisja publikuje decyzje wydane na mocy art. 7–10, 23 i 24.

2. Publikacja zawiera wskazanie stron i główną treść decyzji wraz z określeniem wysokości nałożonych kar. Treść publikacji uwzględnia uzasadniony interes przedsiębiorstw w zakresie ochrony tajemnicy handlowej”.

Prawo hiszpańskie

- 10 Zgodnie z art. 74 ust. 1 Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (ustawy 15/2007 o ochronie konkurencji) z dnia 3 lipca 2007 r. (BOE nr 159 z dnia 4 lipca 2007 r., s. 28848), zmienionej przez Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (dekret królewski z mocą ustawy 9/2017 w sprawie transpozycji dyrektyw Unii Europejskiej w dziedzinie finansów, handlu i zdrowia oraz z zakresu delegowania pracowników) z dnia 26 maja 2017 r. (BOE nr 126 z dnia 27 maja 2017 r., s. 42820) (zwanej dalej „ustawą 15/2007, zmienioną dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017”):

„Termin przedawnienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu szkody wynikłej z naruszenia prawa konkurencji wynosi pięć lat”.

- 11 Artykuł 76 ust. 2 i 3 ustawy 15/2007, zmienionej dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017, stanowi:

„2. Jeżeli zostanie wykazane, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, sądy są uprawnione do oszacowania wysokości odszkodowania.

3. Do czasu przedstawienia dowodu przeciwnego domniemywa się, że naruszenia popełnione w ramach kartelu wyrządzają szkodę”.
- 12 Pierwszy przepis przejściowy dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017 transponujący do prawa hiszpańskiego dyrektywę 2014/104, zatytułowany „Przepisy przejściowe dotyczące powództw o odszkodowanie wynikających z naruszeń prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej”, stanowi:
- „1. Przepisy art. 3 niniejszego dekretu królewskiego z mocą ustawy nie mają zastosowania z mocą wsteczną.
2. Przepisy art. 4 niniejszego królewskiego dekretu z mocą ustawy stosuje się wyłącznie do postępowań wszczętych po jego wejściu w życie”.
- 13 Artykuł 1902 Código Civil (kodeksu cywilnego) stanowi:
- „Kto poprzez swoje działanie lub zaniechanie wyrządza szkodę innej osobie z winy lub wskutek niedbalstwa, jest zobowiązany do naprawienia wyrządzonej szkody”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 14 W latach 2006 i 2007 RM kupił od Volvo i DAF Trucks trzy samochody ciężarowe wyprodukowane przez te spółki.
- 15 W dniu 19 lipca 2016 r. Komisja wydała decyzję C(2016) 4673 final dotyczącą postępowania przewidzianego w art. 101 [TFUE] oraz art. 53 porozumienia EOG (sprawa AT.39824 – Samochody ciężarowe) i opublikowała w tym zakresie komunikat prasowy. W dniu 6 kwietnia 2017 r., zgodnie z art. 30 rozporządzenia nr 1/2003, instytucja ta opublikowała streszczenie owej decyzji w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.
- 16 W rzeczonej decyzji Komisja stwierdziła, że wielu producentów samochodów ciężarowych, wśród których znajdują się Volvo i DAF Trucks, naruszyło art. 101 TFUE i art. 53 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym z dnia 2 maja 1992 r. (Dz.U. 1994, L 1, s. 3), zawierając porozumienia dotyczące, po pierwsze, ustalania cen i podwyższania cen brutto samochodów ciężarowych o masie od 6 do 16 ton, to jest średnich samochodów ciężarowych, lub samochodów ciężarowych o masie przekraczającej 16 ton, to jest dużych samochodów ciężarowych, na terytorium EOG, a po drugie, harmonogramu i przenoszenia kosztów wprowadzania technologii w dziedzinie emisji, wymaganych przez standardy EURO 3–6. Jeśli chodzi o Volvo i DAF Trucks, naruszenie trwało od dnia 17 stycznia 1997 r. do dnia 18 stycznia 2011 r.
- 17 W dniu 27 maja 2017 r., czyli pięć miesięcy po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, wszedł w życie dekret królewski z mocą ustawy 9/2017 dokonujący transpozycji tej dyrektywy do prawa hiszpańskiego.
- 18 W dniu 1 kwietnia 2018 r. RM wniósł do Juzgado de lo Mercantil de León (sądu gospodarczego w León, Hiszpania) powództwo przeciwko Volvo i DAF Trucks. Powództwo to ma na celu naprawienie szkody, jaką RM miał ponieść w wyniku antykonkurencyjnych praktyk stosowanych przez te dwie spółki. Wspomniane powództwo opiera się tytułem głównym na właściwych przepisach ustawy 15/2007 zmienionej dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017, a posiłkowo na ogólnym systemie pozaumownej odpowiedzialności cywilnej, w szczególności na art. 1902

kodeksu cywilnego. Powództwo to stanowi powództwo o odszkodowanie wniesione w następstwie ostatecznej decyzji Komisji stwierdzającej naruszenie art. 101 TFUE i art. 53 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym.

- 19 Volvo i DAF Trucks sprzeciwiły się temu powództwu, podnosząc w szczególności, że jest ono przedawnione i że RM nie dowiódł istnienia związku przyczynowego między naruszeniem stwierdzonym w decyzji C(2016) 4673 final a wzrostem cen samochodów ciężarowych.
- 20 Wyrokiem z dnia 15 października 2019 r. Juzgado de lo Mercantil de León (sąd gospodarczy w León) uwzględnił częściowo wniesione przez RM powództwo i zasądził od Volvo i DAF Trucks zapłatę na rzecz RM odszkodowania w wysokości 15% ceny nabycia samochodów ciężarowych wraz z ustawowymi odsetkami, nie obciążając jednak tych spółek kosztami postępowania. Sąd ten oddalił podniesiony przez Volvo i DAF Trucks zarzut przedawnienia w szczególności ze względu na to, że pięcioletni termin przedawnienia przewidziany w art. 74 ustawy 15/2007, zmienionej dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017, który transponuje art. 10 ust. 3 dyrektywy 2014/104, obowiązywał w chwili wniesienia powództwa, w związku z czym znajdował zastosowanie w niniejszej sprawie. Ponadto, uznając, że art. 76 ust. 2 i 3 tej ustawy, który transponuje art. 17 ust. 1 i 2 wspomnianej dyrektywy, jest przepisem proceduralnym, ów sąd oparł się, po pierwsze, na domniemaniu szkody ustanowionym w art. 76 ust. 3 ustawy 15/2007, zmienionej dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017 w celu ustalenia istnienia szkody wyrządzonej RM, a po drugie, na art. 76 ust. 2 rzeczony ustawy w celu oszacowania wysokości tej szkody.
- 21 Volvo i DAF Trucks wniosły apelację od tego wyroku do Audiencia Provincial de León (sądu okręgowego w León, Hiszpania). Oba te przedsiębiorstwa podnoszą, że dyrektywa 2014/104 nie ma zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ nie obowiązywała ona w chwili popełnienia rozpatrywanego naruszenia, zważywszy, że naruszenie to ustało w dniu 18 stycznia 2011 r. Zdaniem tych przedsiębiorstw to data popełnienia tego naruszenia jest istotna dla określenia systemu mającego zastosowanie do wniesionego przez RM powództwa o odszkodowanie.
- 22 Wobec tego Volvo i DAF Trucks twierdzą, że powództwo RM o odszkodowanie uległo przedawnieniu. W tym względzie DAF Trucks podnosi, że zastosowanie ma jednoroczny termin przedawnienia przewidziany w art. 1968 kodeksu cywilnego, a nie pięcioletni termin przedawnienia przewidziany w art. 10 dyrektywy 2014/104 transponowanym do art. 74 ust. 1 ustawy 15/2007, zmienionej dekretem królewskim z mocą ustawy 9/2017. Ponadto ów jednoroczny termin przedawnienia rozpoczął swój bieg w chwili publikacji komunikatu prasowego Komisji dotyczącego decyzji C(2016) 4673 final. Z tego względu spółka ta podnosi, że w dniu, w którym RM wniósł powództwo o odszkodowanie, czyli w dniu 1 kwietnia 2018 r., wspomniany termin przedawnienia już upłynął.
- 23 Volvo i DAF Trucks dodają, że skoro dyrektywa ta nie ma zastosowania, w niniejszej sprawie należy udowodnić zarówno istnienie szkody, jak i jej wysokość, a w przeciwnym razie powództwo to powinno zostać oddalone.
- 24 W tym kontekście sąd odsyłający zastanawia się nad czasowym zakresem stosowania art. 10 i art. 17 ust. 1 i 2 dyrektywy 2014/104. Uważa on, że ów zakres stosowania został określony w art. 22 tej dyrektywy.

- 25 W celu ustalenia, czy art. 10 i art. 17 ust. 1 i 2 wspomnianej dyrektywy, które ustanawiają odpowiednio zasady regulujące termin przedawnienia, istnienie szkody wynikającej z kartelu i ustalenie wysokości tej szkody, mają zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym, sąd odsyłający zastanawia się, po pierwsze, czy przepisy te mają charakter materialny, czy też proceduralny.
- 26 Po drugie, sąd odsyłający zastanawia się nad tym, jaki jest właściwy moment, w odniesieniu do którego należy zbadać czasowe stosowanie tych przepisów w celu ustalenia, czy mają one zastosowanie w niniejszej sprawie.
- 27 W tych okolicznościach Audiencia Provincial de León (sąd okręgowy w León) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy art. 101 TFUE i zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni przepisu krajowego, która – przyjmując za punkt odniesienia dla działania z mocą wsteczną dzień nałożenia kary, a nie dzień wystąpienia z powództwem – uznaje, że nie mają zastosowania z mocą wsteczną pięcioletni termin na wniesienie powództwa, przewidziany w art. 10 dyrektywy [2014/104], ani [jej] art. 17 dotyczący oszacowania przez sąd wysokości szkody?
- 2) Czy art. 22 ust. 2 dyrektywy [2014/104] i termin »z mocą wsteczną« należy interpretować w ten sposób, że art. 10 tej dyrektywy ma zastosowanie do powództwa takiego jak powództwo w postępowaniu głównym, które wniesiono wprawdzie po wejściu w życie dyrektywy i przepisu dokonującego transpozycji, lecz odnosi się ono do wcześniejszych okoliczności faktycznych lub kar?
- 3) Czy w ramach stosowania przepisu takiego jak art. 76 [ustawy 15/2007] art. 17 dyrektywy [2014/104] odnoszący się do oszacowania przez sąd wysokości szkody należy interpretować w ten sposób, że jest to przepis o charakterze proceduralnym, który ma zastosowanie do postępowania głównego, w którym powództwo wniesiono po wejściu w życie przepisu krajowego dokonującego transpozycji?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

- 28 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na uwadze, Trybunał powinien w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania. Okoliczność, iż sąd krajowy powołał się formalnie w pytaniu prejudycjalnym na określone przepisy prawa Unii, nie stoi na przeszkodzie temu, by Trybunał przekazał temu sądowi wszelkie wskazówki dotyczące wykładni, które mogą być pomocne w rozstrzygnięciu rozpatrywanej przez niego sprawy, niezależnie od tego, czy sąd krajowy powołał się na nie w treści pytań. W tym względzie do Trybunału należy wyprowadzenie z ogółu informacji przedstawionych przez sąd krajowy, a w szczególności z uzasadnienia postanowienia odsyłającego, elementów prawa Unii, które wymagają wykładni w świetle przedmiotu sporu (wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 29 W niniejszej sprawie w świetle wszystkich informacji przedstawionych przez sąd odsyłający należy przeformułować pytania prejudycjalne w celu udzielenia temu sądowi użytecznej odpowiedzi.
- 30 Z postanowienia odsyłającego wynika bowiem, że w ramach trzech pytań, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający zastanawia się w istocie nad czasowym stosowaniem art. 10 i art. 17 ust. 1 i 2 dyrektywy 2014/104, zgodnie z jej art. 22, do powództwa o odszkodowanie, które dotyczy wprowadzenia naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie tej dyrektywy, lecz zostało wniesione po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego.

Uwagi wstępne

- 31 Należy przypomnieć, że w odróżnieniu od przepisów proceduralnych, które powinno się na ogół stosować z chwilą ich wejścia w życie (wyrok z dnia 3 czerwca 2021 r., Jumbocarry Trading, C-39/20, EU:C:2021:435, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo), w celu zapewnienia poszanowania zasady pewności prawa i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań materialne przepisy prawa Unii należy interpretować jako dotyczące sytuacji zaistniałych przed ich wejściem w życie jedynie w wypadku, gdy z ich brzmienia, celu lub systematyki jasno wynika, że należy im przypisać taki skutek [wyrok z dnia 21 grudnia 2021 r., Skarb Państwa (Suma gwarancyjna ubezpieczenia komunikacyjnego), C-428/20, EU:C:2021:1043, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 32 Z orzecznictwa Trybunału wynika również, że co do zasady nowy przepis stosuje się od momentu wejścia w życie aktu, który go wprowadza. O ile nie znajduje on zastosowania do sytuacji prawnych powstałych i ostatecznie zakończonych pod rządami dawnej ustawy, o tyle stosuje się go do przyszłych skutków sytuacji powstałej pod rządami dawnego przepisu, jak również do nowych sytuacji prawnych. Inaczej jest tylko – i to z zastrzeżeniem zasady niedziałania wstecz aktów prawnych – jeżeli wraz z nowym przepisem zostają wydane przepisy szczególne, które określają konkretnie przesłanki jego stosowania *ratione temporis* [wyrok z dnia 21 grudnia 2021 r., Skarb Państwa (Suma gwarancyjna ubezpieczenia komunikacyjnego), C-428/20, EU:C:2021:1043, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 33 Co się tyczy w szczególności dyrektyw, to zasadniczo jedynie sytuacje prawne zaistniałe po upływie terminu transpozycji dyrektywy mogą zostać objęte zakresem stosowania tej dyrektywy *ratione temporis* (postanowienie z dnia 16 maja 2019 r., Luminor Bank, C-8/18, niepublikowane, EU:C:2019:429, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 34 Tym bardziej ma to miejsce w przypadku sytuacji prawnych powstałych pod rządami dawnego przepisu, które nadal wywołują skutki po wejściu w życie aktów krajowych przyjętych w celu transpozycji dyrektywy po upływie terminu jej transpozycji.
- 35 W tym kontekście jeśli chodzi o stosowanie *ratione temporis* dyrektywy 2014/104, należy przypomnieć, że dyrektywa ta zawiera przepis szczególny, który wyraźnie określa warunki stosowania w czasie jej przepisów materialnych oraz przepisów innych niż materialne (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 25).
- 36 W szczególności z jednej strony zgodnie z art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte na mocy jej art. 21 w celu zapewnienia zgodności z materialnymi przepisami tej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną (wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 26).

- 37 Z drugiej strony zgodnie z art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104 państwa członkowskie zapewniają, aby żadne środki krajowe przyjęte w celu zapewnienia zgodności z przepisami rzeczony dyrektywy innymi niż materialne nie miały zastosowania do powództw o odszkodowanie, które zostały wytoczone przed sądem krajowym przed dniem 26 grudnia 2014 r. (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 27).
- 38 W związku z tym w celu określenia czasowego zastosowania przepisów dyrektywy 2014/104 w pierwszej kolejności należy ustalić, czy dany przepis stanowi przepis materialny, czy też nie.
- 39 W tym względzie należy wyjaśnić, że w braku odesłania do prawa krajowego w art. 22 dyrektywy 2014/104 kwestię, które spośród przepisów tej dyrektywy stanowią przepisy materialne, a które nie stanowią, należy oceniać w świetle prawa Unii, a nie w świetle mającego zastosowanie prawa krajowego.
- 40 Ponadto, chociaż ów artykuł nie precyzuje w odniesieniu do każdego przepisu, czy jest on przepisem materialnym, czy też nie, z brzmienia tego artykułu, którego ust. 1 odnosi się do „istotnych [materialnych] przepisów niniejszej dyrektywy”, wynika jednoznacznie, że to przepisy tej dyrektywy – a nie środki krajowe przyjęte w celu jej wykonania – są określane jako materialne lub niematerialne.
- 41 Poza tym przyznanie państwom członkowskim zakresu uznania w odniesieniu do określenia, czy przepisy dyrektywy 2014/104 mają charakter materialny, czy też go nie mają, mogłoby zaszkodzić skutecznemu, spójnemu i jednolitemu stosowaniu tych przepisów na terytorium Unii.
- 42 Po ustaleniu, czy dany przepis ma charakter materialny, czy też go nie ma, w drugiej kolejności należy zbadać, czy w okolicznościach takich jak okoliczności będące przedmiotem postępowania głównego, w których ową dyrektywę transponowano z opóźnieniem, rozpatrywana sytuacja – w zakresie, w jakim nie może być określona jako nowa – zaistniała przed upływem terminu transpozycji rzeczony dyrektywy, czy też wywoływała ona nadal skutki po upływie tego terminu.

W przedmiocie czasowego zastosowania art. 10 dyrektywy 2014/104

- 43 W pierwszej kolejności, co się tyczy kwestii, czy art. 10 dyrektywy 2014/104 ma charakter materialny, czy też go nie ma, należy przypomnieć, że zgodnie z jego ust. 1 artykuł ten ustanawia przepisy dotyczące terminów przedawnienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszeń prawa konkurencji. Ustępy 2 i 4 tego artykułu określają w szczególności moment rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia oraz okoliczności, w jakich ów bieg może zostać przerwany lub zawieszony.
- 44 Artykuł 10 ust. 3 tej dyrektywy określa minimalną długość terminu przedawnienia. Zgodnie z tym przepisem państwa członkowskie zapewniają, aby terminy przedawnienia dla roszczeń o odszkodowanie z tytułu naruszeń prawa konkurencji wynosiły co najmniej pięć lat.
- 45 Funkcją przewidzianego w art. 10 ust. 3 dyrektywy 2014/104 terminu przedawnienia jest między innymi z jednej strony zapewnienie ochrony praw poszkodowanego, który powinien mieć wystarczająco dużo czasu, aby zebrać stosowne informacje w celu złożenia ewentualnej skargi, a z drugiej strony uniknięcie sytuacji, w której poszkodowany mógłby bez końca opóźniać wykonanie przysługującego mu prawa do odszkodowania na niekorzyść osoby odpowiedzialnej za

szkodę. Ostatecznie termin ten chroni zatem zarówno poszkodowanego, jak i osobę odpowiedzialną za spowodowanie szkody (zob. analogicznie wyrok z dnia 8 listopada 2012 r., *Evropaïki Dynamiki/Komisja*, C-469/11 P, EU:C:2012:705, pkt 53).

- 46 W tym kontekście należy zauważyć, że z orzecznictwa Trybunału wynika, iż w odróżnieniu od terminów procesowych termin przedawnienia, powodując wygaśnięcie roszczenia, odnosi się do prawa materialnego, ponieważ wpływa na wykonywanie prawa podmiotowego, na które zainteresowana osoba nie może dłużej powoływać się skutecznie przed sądem (zob. analogicznie wyrok z dnia 8 listopada 2012 r., *Evropaïki Dynamiki/Komisja*, C-469/11 P, EU:C:2012:705, pkt 52).
- 47 W związku z tym, jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 66 i 67 opinii, należy uznać, że art. 10 dyrektywy 2014/104 jest przepisem materialnym w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy.
- 48 W drugiej kolejności, zważywszy, że w niniejszej sprawie bezsporne jest, iż dyrektywę 2014/104 transponowano do hiszpańskiego porządku prawnego pięć miesięcy po upływie przewidzianego w jej art. 21 terminu transpozycji, jako że dekret królewski z mocą ustawy 9/2017 transponujący tę dyrektywę wszedł w życie w dniu 27 maja 2017 r., w celu określenia czasowego zastosowania art. 10 tej dyrektywy należy zbadać, czy sytuacja rozpatrywana w postępowaniu głównym zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, czy też nadal wywołuje ona skutki po upływie tego terminu.
- 49 W tym celu, mając na uwadze specyfikę przepisów dotyczących przedawnienia, ich charakter oraz mechanizm ich działania, w szczególności w kontekście powództwa odszkodowawczego wniesionego w następstwie ostatecznej decyzji stwierdzającej naruszenie prawa konkurencji Unii, należy zbadać, czy w dniu upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, czyli w dniu 27 grudnia 2016 r., upłynął termin przedawnienia mający zastosowanie do sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym, co oznacza ustalenie momentu, w którym ów termin przedawnienia rozpoczął bieg.
- 50 Co się tyczy momentu, od którego wspomniany termin przedawnienia zaczął biec, należy przypomnieć, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału w sytuacji, gdy żadne uregulowanie Unii w danej dziedzinie nie ma zastosowania *ratione temporis*, do porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy określenie zasad wykonywania prawa do żądania naprawienia szkody wynikającej z naruszenia art. 101 i 102 TFUE, w tym reguł dotyczących terminów przedawnienia, pod warunkiem przestrzegania zasad równoważności i skuteczności, przy czym ta ostatnia zasada wymaga, by przepisy mające zastosowanie do skarg mających na celu zapewnienie ochrony uprawnień, które jednostki wywodzą z bezpośredniej skuteczności prawa Unii, nie czyniły wykonywania uprawnień wynikających z porządku prawnego Unii praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 42, 43).
- 51 W niniejszym przypadku z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że przed transpozycją wspomnianej dyrektywy do prawa hiszpańskiego termin przedawnienia mający zastosowanie do powództw o odszkodowanie za naruszenia prawa konkurencji był uregulowany przez ogólny system pozaumownej odpowiedzialności cywilnej oraz że zgodnie z art. 1968 ust. 2 kodeksu cywilnego ów roczny termin przedawnienia rozpoczął bieg dopiero od chwili uzyskania przez zainteresowanego wiedzy o zdarzeniach powodujących powstanie odpowiedzialności. Wprawdzie z postanowienia odsyłającego nie wynika wyraźnie, jakie są w prawie hiszpańskim zdarzenia powodujące powstanie odpowiedzialności, których znajomość

powoduje rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia, jednak akta sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wydają się wskazywać, że owe zdarzenia implikują wiedzę o informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie. Ustalenie tego należy do sądu odsyłającego.

- 52 Niemniej jednak, w sytuacji gdy sąd krajowy ma rozstrzygnąć spór między jednostkami, ów sąd powinien w razie potrzeby dokonać wykładni przepisów krajowych rozpatrywanych w postępowaniu głównym tak dalece jak to możliwe w świetle prawa Unii, a w szczególności w świetle brzmienia i celu art. 101 TFUE, nie dokonując jednak wykładni contra legem tych przepisów krajowych (zob. podobnie wyrok z dnia 21 stycznia 2021 r., Whiteland Import Export, C-308/19, EU:C:2021:47, pkt 60–62).
- 53 W tym względzie należy przypomnieć, że uregulowanie krajowe określające datę, od której rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia, długość tego terminu oraz warunki jego zawieszenia lub przerwania, musi być dostosowane do specyfiki prawa konkurencji oraz do celów wdrożenia przepisów tego prawa przez zobowiązane do tego podmioty, aby nie podważyć pełnej skuteczności art. 101 i 102 TFUE (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 47).
- 54 Wniesienie powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji Unii wymaga bowiem co do zasady przeprowadzenia złożonej analizy stanu faktycznego i sytuacji ekonomicznej (wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 46).
- 55 Należy również uwzględnić fakt, że spory dotyczące naruszeń prawa konkurencji Unii i krajowego prawa konkurencji charakteryzują się co do zasady asymetrią w dostępie do informacji na niekorzyść poszkodowanego, jak przypomniano w motywie 47 dyrektywy 2014/104, co sprawia, że poszkodowanemu trudniej jest uzyskać informacje niezbędne do wniesienia powództwa o odszkodowanie niż organom ochrony konkurencji uzyskać informacje konieczne przy wykonywaniu ich uprawnień do stosowania prawa konkurencji.
- 56 W tym kontekście należy uznać, że w odróżnieniu od mającej zastosowanie do Komisji zasady zawartej w art. 25 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, zgodnie z którą termin przedawnienia w zakresie nałożenia sankcji zaczyna biec od dnia, w którym popełniono naruszenie, lub – w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń – od dnia zaniechania naruszenia, terminy przedawnienia mające zastosowanie do powództw o odszkodowanie za naruszenia przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii nie mogą rozpocząć biegu, dopóki naruszenie nie ustanie, a poszkodowany nie uzyska wiedzy o informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie lub nie będzie można w rozsądny sposób przyjąć, że uzyskał on taką wiedzę.
- 57 W przeciwnym razie wykonanie prawa do żądania naprawienia szkody byłoby praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione.
- 58 Co się tyczy informacji niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie, należy przypomnieć, że z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, iż każda osoba ma prawo żądać naprawienia poniesionej szkody, jeżeli między rzeczoną szkodą a naruszeniem prawa konkurencji Unii istnieje związek przyczynowy (zob. podobnie wyroki: z dnia 5 czerwca 2014 r., Kone i in., C-557/12, EU:C:2014:1317, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 40).

- 59 Ponadto z orzecznictwa Trybunału wynika, że aby osoba poszkodowana mogła wytoczyć powództwo o odszkodowanie, niezbędne jest, by wiedziała, kto jest odpowiedzialny za naruszenie prawa konkurencji (wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 50).
- 60 Wynika z tego, że istnienie naruszenia prawa konkurencji, istnienie szkody, związek przyczynowy między tą szkodą a tym naruszeniem, a także tożsamość sprawcy owego naruszenia należą do niezbędnych elementów, o których poszkodowany musi wiedzieć, aby wnieść powództwo o odszkodowanie.
- 61 W tych okolicznościach należy uznać, że terminy przedawnienia mające zastosowanie do powództw o odszkodowanie za naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii nie mogą rozpocząć biegu, dopóki naruszenie nie ustanie, a poszkodowany nie uzyska wiedzy o okoliczności, że poniósł szkodę z powodu tego naruszenia, a także o tożsamości sprawcy tego naruszenia lub nie będzie można w rozsądny sposób przyjąć, że uzyskał on taką wiedzę.
- 62 W niniejszym przypadku naruszenie ustało w dniu 18 stycznia 2011 r. Co się tyczy daty, co do której można w rozsądny sposób uznać, że w tej właśnie dacie RM dowiedział się o niezbędnych elementach umożliwiających mu wniesienie powództwa o odszkodowanie, Volvo i DAF Trucks uważają, że właściwą datą jest dzień publikacji komunikatu prasowego dotyczącego decyzji C(2016) 4673 final, czyli dzień 19 lipca 2016 r., w związku z czym bieg terminu przedawnienia przewidzianego w art. 1968 kodeksu cywilnego rozpoczął się w dniu tej publikacji.
- 63 Tymczasem RM, rząd hiszpański i Komisja twierdzą, że datą właściwą jest dzień publikacji streszczenia decyzji C(2016) 4673 final w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*, czyli dzień 6 kwietnia 2017 r.
- 64 Wprawdzie nie można wykluczyć, że poszkodowany mógł dowiedzieć się o elementach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie jeszcze przed opublikowaniem w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* streszczenia decyzji Komisji, a nawet przed opublikowaniem komunikatu prasowego dotyczącego tej decyzji, nawet w sprawie kartelu, jednak z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, nie wynika, by miało to miejsce w niniejszym przypadku.
- 65 Należy zatem ustalić, który z tych dwóch opublikowanych dokumentów jest tym, która pozwala rozsądnie uznać, że RM dowiedział się o niezbędnych elementach umożliwiających mu wniesienie powództwa o odszkodowanie.
- 66 W tym celu należy wziąć pod uwagę cel i charakter komunikatów prasowych dotyczących decyzji Komisji oraz streszczeń tych decyzji, które są publikowane w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.
- 67 Jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 125–127 opinii, przede wszystkim komunikaty prasowe zawierają co do zasady mniej szczegółowe informacje na temat okoliczności danej sprawy oraz powodów, dla których zachowanie ograniczające konkurencję może zostać zakwalifikowane jako naruszenie, niż streszczenia decyzji Komisji publikowane w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*, które zgodnie z art. 30 rozporządzenia nr 1/2003 wskazują odnośne strony i prezentują główną treść danej decyzji, w tym nałożone kary.

- 68 Następnie komunikaty prasowe nie mają na celu wywarcia skutków prawnych wobec osób trzecich, a w szczególności poszkodowanych. Stanowią one natomiast krótkie dokumenty przeznaczone co do zasady dla prasy i mediów. Nie można zatem uznać, aby istniał ogólny obowiązek staranności po stronie poszkodowanych naruszeniem prawa konkurencji, obligujący ich do śledzenia publikacji takich komunikatów prasowych.
- 69 Wreszcie, w przeciwieństwie do streszczeń decyzji Komisji, które zgodnie z pkt 148 zawiadomienia Komisji w sprawie najlepszych praktyk w zakresie prowadzenia postępowań w związku z art. 101 i 102 TFUE są publikowane w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* we wszystkich językach urzędowych Unii wkrótce po przyjęciu danej decyzji, komunikaty prasowe niekoniecznie są publikowane we wszystkich językach urzędowych Unii.
- 70 W niniejszym przypadku, jak stwierdził w istocie rzecznik generalny w pkt 129–131 opinii, komunikat prasowy nie wydaje się wskazywać – tak precyzyjnie jak streszczenie decyzji C(2016) 4673 final – tożsamości sprawców rozpatrywanego naruszenia, jego dokładnego czasu trwania i produktów, których dotyczy owo naruszenie.
- 71 W tych okolicznościach nie można rozsądnie uznać, że w tym przypadku RM dowiedział się o niezbędnych elementach pozwalających mu na wniesienie powództwa o odszkodowanie w dniu publikacji komunikatu prasowego dotyczącego decyzji C(2016) 4673 final, czyli w dniu 19 lipca 2016 r. Można natomiast rozsądnie przyjąć, że RM uzyskał taką wiedzę w dniu publikacji streszczenia decyzji C(2016) 4673 final w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*, czyli w dniu 6 kwietnia 2017 r.
- 72 W konsekwencji pełna skuteczność art. 101 TFUE wymaga uznania, że w niniejszym przypadku termin przedawnienia zaczął biec w dniu publikacji owego streszczenia.
- 73 Tak więc w zakresie, w jakim termin przedawnienia zaczął biec po dniu upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, czyli po dniu 27 grudnia 2016 r., i nadal biegł nawet po dniu wejścia w życie dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017 wydanego w celu transpozycji owej dyrektywy, czyli po dniu 27 maja 2017 r., termin ten bezsprzecznie upłynął po tych dwóch datach.
- 74 Oznacza to zatem, że sytuacja rozpatrywana w postępowaniu głównym nadal wywierała skutki po dniu upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, a nawet po dniu wejścia w życie dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017 transponującego tę dyrektywę.
- 75 W zakresie, w jakim taka sytuacja ma miejsce w sporze w postępowaniu głównym, co powinien zweryfikować sąd odsyłający, art. 10 wspomnianej dyrektywy ma w niniejszej sprawie zastosowanie *ratione temporis*.
- 76 W tym kontekście należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem dyrektywa nie może sama z siebie tworzyć obowiązków po stronie jednostki, wobec czego nie można powoływać się na dyrektywę jako taką wobec jednostki. Rozszerzenie możliwości powołania się na przepis nieprzetransponowanej lub nieprawidłowo transponowanej dyrektywy na dziedzinę stosunków między jednostkami sprowadzałoby się bowiem do przyznania Unii uprawnienia do nakładania w sposób bezpośrednio skuteczny zobowiązań na jednostki, podczas gdy ma ona tę kompetencję wyłącznie w obszarach, w których powierzono jej uprawnienie do wydawania rozporządzeń (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 77 Z orzecznictwa wynika też, że w ramach sporu pomiędzy jednostkami, takiego jak spór będący przedmiotem postępowania głównego, sąd krajowy jest zobowiązany w razie potrzeby do dokonania wykładni prawa krajowego z chwilą upływu terminu transpozycji dyrektywy, która nie została transponowana, w taki sposób, aby niezwłocznie zapewnić zgodność danej sytuacji z przepisami owej dyrektywy, nie dokonując jednak wykładni contra legem prawa krajowego (zob. podobnie wyrok z dnia 17 października 2018 r., Klohn, C-167/17, EU:C:2018:833, pkt 45, 65).
- 78 W każdym razie biorąc pod uwagę fakt, że pomiędzy dniem publikacji streszczenia decyzji C(2016) 4673 final w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* a wniesieniem przez RM powództwa o odszkodowanie upłynęło mniej niż dwanaście miesięcy, nie wydaje się, by powództwo to było przedawnione w chwili jego wniesienia, z zastrzeżeniem weryfikacji owej kwestii przez sąd odsyłający.
- 79 Mając na uwadze powyższe rozważania, należy stwierdzić, że art. 10 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie za naruszenie prawa konkurencji, które dotyczy wprowadzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzeczony dyrektywy, lecz zostało wniesione po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego, o ile termin przedawnienia mający zastosowanie do tego powództwa na podstawie dawnych przepisów nie upłynął przed dniem upływu terminu transpozycji owej dyrektywy.

W przedmiocie czasowego zastosowania art. 17 ust. 1 i 2 dyrektywy 2014/104

- 80 W pierwszej kolejności, co się tyczy czasowego zastosowania art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 w niniejszym przypadku, należy przypomnieć, że z brzmienia tego przepisu wynika, iż państwa członkowskie zapewniają, aby korzystanie z prawa do odszkodowania nie stało się praktycznie niewykonalne ani nadmiernie trudne ze względu na ciężar i charakter dowodu wymaganego do ustalenia wysokości szkody. Państwa członkowskie zapewniają również, by sądy krajowe były uprawnione – zgodnie z procedurami krajowymi – do oszacowania wysokości szkody wynikającej z naruszenia przepisów prawa konkurencji, jeżeli stwierdzono, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości tej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niewykonalne lub nadmiernie trudne.
- 81 Wspomniany przepis ma zatem na celu zagwarantowanie skuteczności powództw o odszkodowanie za naruszenia prawa konkurencji zwłaszcza w szczególnych sytuacjach, w których precyzyjne ustalenie dokładnej wysokości poniesionej szkody byłoby praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione.
- 82 Ów przepis ma bowiem na celu złagodzenie standardu dowodowego wymaganego dla określenia wysokości poniesionej szkody i zaradzenie asymetrii w dostępie do informacji istniejącej na niekorzyść strony powodowej, a także trudnościom wynikającym z faktu, że ustalenie wysokości poniesionej szkody wymaga oceny sposobu, w jaki zmieniłby się dany rynek, gdyby nie doszło do naruszenia.
- 83 Jak zauważył rzecznik generalny w pkt 73 opinii, art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 nie ustanawia nowych obowiązków materialnych spoczywających na którejś ze stron danego sporu. Przepis ten, a w szczególności jego zdanie drugie, ma natomiast na celu przyznanie sądom krajowym – zgodnie z „procedurami krajowymi”, do których się odnosi – szczególnego uprawnienia w ramach sporów dotyczących powództw o odszkodowanie za naruszenia prawa konkurencji.

- 84 W tym kontekście należy przypomnieć, że z orzecznictwa Trybunału wynika, iż przepisy dotyczące ciężaru dowodu i wymaganego standardu dowodowego są co do zasady kwalifikowane jako przepisy proceduralne (zob. podobnie wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., Eturas i in., C-74/14, EU:C:2016:42, pkt 30–32).
- 85 Należy zatem uznać, że art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 stanowi przepis proceduralny w rozumieniu art. 22 ust. 2 tej dyrektywy.
- 86 W tym względzie, jak wynika z orzecznictwa przypomnianego w pkt 31 niniejszego wyroku, przepisy proceduralne powinno się na ogół stosować z chwilą ich wejścia w życie.
- 87 Należy również przypomnieć, że zgodnie z art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104 państwa członkowskie zapewniają, aby żadne środki krajowe przyjęte w celu zapewnienia zgodności z przepisami rzeczony dyrektywy innymi niż materialne nie miały zastosowania do powództw o odszkodowanie, które zostały wytoczone przed sądem krajowym przed dniem 26 grudnia 2014 r.
- 88 W niniejszej sprawie powództwo o odszkodowanie zostało wniesione w dniu 1 kwietnia 2018 r., czyli po dniu 26 grudnia 2014 r. i po dacie transpozycji dyrektywy 2014/104 do hiszpańskiego porządku prawnego. W konsekwencji, bez uszczerbku dla rozważań zawartych w pkt 76 i 77 niniejszego wyroku, art. 17 ust. 1 tej dyrektywy ma zastosowanie *ratione temporis* do takiego powództwa.
- 89 W tych okolicznościach należy stwierdzić, że art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis proceduralny w rozumieniu art. 22 ust. 2 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie, które dotyczy wprawdzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzeczony dyrektywy, lecz zostało wniesione po dniu 26 grudnia 2014 r. i po wejściu w życie przepisów krajowych transponujących ją do prawa krajowego.
- 90 W drugiej kolejności, co się tyczy czasowego zastosowania art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104, na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z brzmieniem tego przepisu domniemywa się, iż naruszenia popełnione w ramach kartelu wyrządzają szkodę. Sprawca naruszenia ma jednak prawo obalić to domniemanie.
- 91 Z treści wspomnianego przepisu wynika, że ustanawia on wzruszalne domniemanie istnienia szkody będącej rezultatem kartelu. Jak wynika z motywu 47 dyrektywy 2014/104, prawodawca Unii ograniczył to domniemanie do spraw kartelowych z uwagi na ich tajny charakter, który zwiększa asymetrię w dostępie do informacji i utrudnia poszkodowanym uzyskanie dowodów niezbędnych do wykazania istnienia szkody.
- 92 Jak zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 78, 79 i 81 opinii, chociaż art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 reguluje w konieczny sposób kwestię rozkładu ciężaru dowodu, ponieważ ustanawia domniemanie, przepis ten nie ma wyłącznie celu dowodowego.
- 93 W tym względzie, jak wynika z pkt 58–60 niniejszego wyroku, istnienie szkody, związek przyczynowy między tą szkodą a popełnionym naruszeniem prawa konkurencji, jak również tożsamość sprawcy tego naruszenia należą do niezbędnych elementów, o których poszkodowany musi wiedzieć, aby wnieść powództwo o odszkodowanie.

- 94 Ponadto, zważywszy, że art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 przewiduje, iż osoby poszkodowane przez kartel zakazany na mocy art. 101 TFUE nie muszą wykazywać istnienia szkody wynikającej z takiego naruszenia lub związku przyczynowego między rzeczoną szkodą a tym kartelem, należy uznać, że ów przepis dotyczy elementów konstytutywnych pozaumownej odpowiedzialności cywilnej.
- 95 Zakładając istnienie szkody poniesionej w wyniku kartelu, ustanowione w rzeczonym przepisie wzruszalne domniemanie jest bezpośrednio związane z powstaniem pozaumownej odpowiedzialności cywilnej sprawcy danego naruszenia i w konsekwencji wpływa bezpośrednio na jego sytuację prawną.
- 96 Należy zatem uznać, że art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 stanowi przepis ściśle związany z powstaniem, przypisaniem i zakresem pozaumownej odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorstw, które naruszyły art. 101 TFUE poprzez uczestnictwo w kartelu.
- 97 Jak zauważył rzecznik generalny w pkt 81 opinii, tego rodzaju przepis można zakwalifikować jako przepis materialny.
- 98 Należy zatem uznać, że art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 ma charakter materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy.
- 99 Jak wynika z pkt 42 niniejszego wyroku, w celu określenia czasowego zastosowania art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 należy zbadać w tym przypadku, czy sytuacja rozpatrywana w postępowaniu głównym zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, czy też nadal wywołuje ona skutki po upływie tego terminu.
- 100 W tym celu należy wziąć pod uwagę charakter i mechanizm działania art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104.
- 101 Przepis ten ustanawia wzruszalne domniemanie, zgodnie z którym w przypadku istnienia kartelu automatycznie domniemywa się istnienia szkody wynikającej z tego kartelu.
- 102 Ponieważ okolicznością wskazaną przez prawodawcę Unii jako pozwalającą domniemywać istnienia szkody jest istnienie kartelu, należy zbadać, czy data zakończenia danego kartelu poprzedza datę upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, pamiętając, że dyrektywa ta nie została transponowana do prawa hiszpańskiego w tym terminie.
- 103 W niniejszym przypadku kartel istniał od dnia 17 stycznia 1997 r. do dnia 18 stycznia 2011 r. Tak więc naruszenie to ustało przed dniem upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104.
- 104 W tych okolicznościach w świetle art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy uznać, że wzruszalne domniemanie ustanowione w art. 17 ust. 2 tej dyrektywy nie może mieć zastosowania *ratione temporis* do powództwa o odszkodowanie, które wniesiono wprawdzie po wejściu w życie przepisów krajowych transponujących z opóźnieniem rzeczoną dyrektywę do prawa krajowego, ale dotyczy naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed dniem upływu terminu jej transpozycji.

105 W świetle powyższych rozważań na zadane pytania należy odpowiedzieć w następujący sposób:

- Artykuł 10 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie, które dotyczy wprowadzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzecznej dyrektywy, lecz zostało wniesione po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego, o ile termin przedawnienia mający zastosowanie do tego powództwa na podstawie dawnych przepisów nie upłynął przed dniem upływu terminu transpozycji owej dyrektywy.
- Artykuł 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis proceduralny w rozumieniu art. 22 ust. 2 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie, które dotyczy wprowadzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzecznej dyrektywy, lecz zostało wniesione po dniu 26 grudnia 2014 r. i po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego.
- Artykuł 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania nie obejmuje powództwa o odszkodowanie, które wniesiono wprowadzie po wejściu w życie przepisów transponujących z opóźnieniem rzeczoną dyrektywę do prawa krajowego, ale dotyczy naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed dniem upływu terminu jej transpozycji.

W przedmiocie kosztów

106 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 10 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie, które dotyczy wprowadzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzecznej dyrektywy, lecz zostało wniesione po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego, o ile termin przedawnienia mający zastosowanie do tego powództwa na podstawie dawnych przepisów nie upłynął przed dniem upływu terminu transpozycji owej dyrektywy.

Artykuł 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis proceduralny w rozumieniu art. 22 ust. 2 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania obejmuje powództwo o odszkodowanie, które dotyczy wprowadzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie rzecznej dyrektywy, lecz zostało

wniesione po dniu 26 grudnia 2014 r. i po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego.

Artykuł 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że stanowi on przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy i że jego czasowy zakres stosowania nie obejmuje powództwa o odszkodowanie, które wniesiono wprawdzie po wejściu w życie przepisów transponujących z opóźnieniem rzezoną dyrektywę do prawa krajowego, ale dotyczy naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed dniem upływu terminu jej transpozycji.

Podpisy